

ÎMPROPRIETĂRIREA CU PĂMÂNT A BISERICII ORTODOXE DIN TRANSILVANIA ÎN CADRUL REFORMEI AGRARE DIN ANUL 1921

Sorin TRÂNCĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Biserica Ortodoxă Română din Transilvania a fost nedreptățită sub regimul habsburgic, inclusiv în privința proprietăților funciare. Cercetările efectuate demonstrează că după Unirea Transilvaniei cu România (1918) așteptările clerului ortodox privind împrumutarea cu terenuri agricole au fost mari. Reforma agrară din 1921 a satisfăcut doar parțial așteptările conducerii BOR. Terenurile primite în rezultatul reformei erau mai mici decât prevederile legale. Cu toate neajunsurile, reforma agrară a îmbunătățit totuși situația materială a preoților din localitățile rurale.

Cuvinte-cheie: *statul român, Biserica Ortodoxă Română, Transilvania, reforma agrară, împrumutarea clerului ortodox, confesiuni minoritare.*

THE ALLOTMENT OF THE LAND TO THE ORTHODOX CHURCH OF TRANSYLVANIA IN THE FRAME OF AGRARIAN REFORM OF 1921

The Romanian Orthodox Church of Transylvania was wronged under the regime of Habsburg Empire, including the land tenures. The conducted investigations show that after the union of Transylvania with Romania (1918) the expectations of Orthodox clergy regarding the appropriation of agricultural lands were high. The agrarian reform of 1921 only partially met the expectations of the Romanian Orthodox Church. The land properties originating from land reform did not corresponded to legal provisions. In spite of all shortcomings, the land reform has improved the financial situation of priests in rural areas.

Keywords: *Romanian State, Transylvania, the Romanian Orthodox Church, agrarian reform, appropriation of agricultural lands.*

Reforma agrară din România (1921) a fost analizată de distinși istorici, fie în cadrul unor monografii [11], fie în lucrări de sinteză [4, p.102-113]. Totuși, problema împrumutării cu pământ a instituțiilor din cadrul Bisericii Ortodoxe Române (în continuare – BOR) din Transilvania, reunită cu România în decembrie 1918, a fost tratată insuficient. Sarcina ce ne-am propus-o în acest articol este de a analiza problema dată, folosind, în mare parte, surse inedite, descoperite în arhivele de la Cluj și Sibiu.

Analiza literaturii de specialitate și a documentelor de arhivă demonstrează că după Unirea Transilvaniei cu România gradul de împrumutarea cu pământ a confesiunilor religioase era diferit. Astfel, bazându-se pe o statistică întocmită de către Ministerul ungar al agriculturii în anul 1895, istoricul Virgil Pană a constatat o contradicție fără echivoc care exista între ortodocși și minoritarii aparținători ai cultelor neortodoxe din Ardeal. Conform statisticii, domeniile ecleziastice ale Ungariei antebelice (înainte de 1914) se extindeau pe o suprafață de aproximativ 1 711 507 jugăre cadastrale (aproape un milion de hectare; 1 jugăr sau iugăr = cu 0,5775 de hectare) din care aproximativ 600 000 erau repartizate bisericilor neortodoxe din Ardeal [3, p.133]. Nu trebuie omis faptul că la aceste privilegii funciare se adăugau fondurile catolice: Fondul religionar și Fondul de studii, care în spațiul transilvănean dispuneau de 61 330 jugăre. Conform recensământului din anul 1895, pe baza căruia s-a întocmit statistica amintită, romano-catolicii dispuneau în medie de un jugăr pentru 10 credincioși, greco-catolicii – de 1 jugăr pentru 7, unitarieni – de 1 jugăr pentru 78, reformații – de 1 jugăr pentru 89, luteranii – de 1 jugăr pentru 325, iar ortodocșii primeau 1 jugăr pentru 1777 de credincioși [3, p.133]. Așadar, în anul 1918 situația bisericilor minoritare (Romano-catolică, Reformată, Evanghelic-luterană, Greco-catolică) din Transilvania, privite din perspectiva înzestrării materiale, era net superioară Bisericii Ortodoxe. În materie de proprietate funciară, bisericile minoritare, mai ales cea Romano-catolică și cea Evanghelică, posedau terenuri de cultură agricolă jurisdicționate de către episcopii și parohii, case parohiale și imobile de mare valoare, la ele adăugându-se și diferite fundații. De reținut că acestea erau privilegii pe care bisericile sus-amintite le-au primit de la statul ungar care, cu o largă bunăvoință, le-a pus la dispoziție vaste domenii, pe când românii ortodocși nu primeau donații din partea statului maghiar. Iată de ce reprezentanții BOR au așteptat cu mare interes operațiile de expropriere și împrumutarea cu pământ. Motivația pornea de la neajunsurile îndurate de către românii de aici și de Biserica lor de-a lungul vremii din partea regimurilor de dominație străine. Pentru aceasta, Arhidieceza de Alba-Iulia și Sibiu a cerut Consiliului

Dirigent al Transilvaniei să repare nedreptățile din trecut făcute Bisericii Ortodoxe Române de aici, înaintându-i Raportul Consistoriului mitropolitan cu numărul 260/1919-m. Demersurile vor fi continuate în cadrul Congresului național-bisericesc ordinar al Mitropoliei românilor ortodocși din Ardeal, întrunit în Sibiu la 10/12 februarie 1920. Cu acest prilej, forului conducător amintit i s-a înaintat și un conspect cu situația deficitară a parohiilor ortodoxe ardelene în privința împrumutării, spre a servi ca bază de pornire pentru un ajutor extraordinar menit să repare nedreptățile trecutului [7, p.52-53]. Intervențiile pe această temă au continuat și în anii următori, chestiunea măsurilor de împrumutării a parohiilor ortodoxe ardelene făcând obiectul discuțiilor sinoadelor arhidiecezane în primii zece ani după Marea Unire.

Reprezentanții statului român recunoșteau și ei disproporția existentă la nivel de înzestrare dintre ortodocși și minoritarii confesionali. În acest sens vom remarca trei dintre luările de cuvânt ale lui Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor și Artelor. Prima, rostită pe data de 21 noiembrie 1923, la Cluj. Cităm: „Trebuie să țineți seama că Biserica română din Ardeal se găsește, pe urma regimului vitreg, din trecut, în multe privințe, în situații inferioare bisericilor minoritare și că este de datoria noastră să lucrăm, îndeosebi, pentru ridicarea nivelului acesteia” [10, p.1-2]. A doua cuvântare, expusă în Senat la 29 decembrie 1923, ca răspuns la interpelarea P.S. Episcop al Râmnicului Bartolomeu Stănescu asupra situației și trebuinței clerului și Bisericii Române. Din impozanta cuvântare a ministrului de reținut sunt cuvintele: „... Statul e obligat să susțină fără osebite și în mod echitabil Bisericile de toate confesiunile, ca unele ce îndeplinesc același rol moral și religios... Dar unele din aceste Biserici, prin dezvoltarea lor favorabilă în trecut, dispun de mijloace mai însemnate decât altele, neprivilegiate și chiar nerecunoscute secole de-a rândul de fostele stăpâniri. Avem adică Biserici bogate și Biserici sărace. Și Biserica săracă, la noi, este, din nefericire, tocmai cea națională” [5, p.23]. În sfârșit, a treia intervenție, prilejuită de discutarea în Senat a Legii de organizare a Bisericii Ortodoxe. Pornind de la inventarul făcut de statul român în anul 1925, unul care își avea ca suport evidențierea proprietăților religioase și a capacității de contribuție pentru susținerea parohiilor, statistica ministrului Lapedatu constata că proprietatea funciară (pământ arabil, pășuni, livezi, viță-de-vie etc.) era repartizată cantitativ astfel: 8 ha, în medie, pentru bisericile ortodoxe din Vechiul Regat, 17 ha Bisericii Ortodoxe din Ardeal, 26 ha pentru Biserica Greco-catolică, 33 ha Bisericii Unitariene, 34 ha Bisericii Reformate, 62 ha pentru Biserica Evanghelică [3, p.135].

În conformitate cu dispozițiile Legii agrare, privitoare la pământurile date Bisericii și clerului din anul 1921, mitropoliile primeau de la stat spre folosință câte 200 de hectare fiecare și 100 de hectare teren de cultură reveneau fiecărei episcopii. Prin aceste dispoziții s-a constituit sesiunea mitropolitană sau episcopală, administrate în conformitate cu articolul 125 din Statut. Aceste prevederi își aveau aplicabilitate și pentru mitropoliile și episcopiile ardelene. Pe lângă terenul de cultură, mitropoliile ortodoxe primeau fiecare câte 500 de hectare de pădure, episcopiile 300 de hectare, suprafețe ce trebuiau exploatate conform normelor ocolurilor silvice [6, p.165-166]. Legea agrară dispunea ca în Ardeal fiecare parohie să fie împrumutată cu câte 50 jugăre cadastrale, din care 32 jugăre pentru preoți, 10 pentru biserică și 8 pentru cantor [1, p.97-98].

Studiile noastre demonstrează că dispozițiile articolului 44 din Legea pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române și-au găsit cu greu aplicabilitatea în spațiul transilvănean, în foarte multe cazuri ea efectuându-se în mod păgubos pentru lipsitele parohii ortodoxe.

În privința bisericilor minoritare, în conformitate cu dispozițiile reformei agrare, statul român a expropriat vastele domenii ale acestora dobândite prin succesiune de la fostul stat maghiar. Dar, pentru stat s-a ivit o situație interesantă: aceea de a-i plăti Bisericii Catolice o rentă de expropriere ca și oricărui proprietar, pentru terenuri care constituiau propriul său bun. Sumele plătite de stat în cadrul rentelor de expropriere au fost foarte mari, ajungând la mai multe sute de milioane de lei.

În anul 1922 exproprierea a fost finalizată, parohiile fiind înștiințate că dorințele lor vor fi satisfăcute prin împrumutarea din acele suprafețe ce întreceau necesitățile de împrumutării ale țăranilor. Promisiunile însă n-au fost materializate. Prin aplicarea dispozițiilor Legii agrare toate moșiile fondurilor arhidiecezane ortodoxe au fost date în arendă forțată sătenilor, din dispozițiile forurilor agrare competente. Deși Consistoriul Arhidiecezan de Alba Iulia și Sibiu a înaintat la timp recursuri împotriva deciziilor de ex-arendare forțată, ele nu au fost luate în considerare [8, p.505]. Biserica Ortodoxă din Transilvania a rămas nemulțumită de modalitățile în care statul român a rezolvat aplicarea reformei agrare prin împrumutarea cu pământ a bisericilor. În loc ca acestea să fie ajutate, în mod paradoxal au fost deposedate, prin dispozițiile de aplicare a reformei agrare, de sute de mii de jugăre.

Deși informați periodic de către consistoriile ortodoxe ardelene despre starea precară a parohiilor din perspectiva dotării lor cu sesii parohiale, politicienii români nu au reușit să-i dea o soluționare fericită. Situația era cu atât mai dureroasă cu cât, în anul 1925, când Bisericii Ortodoxe i s-au pus noi temelii de organizare prin înființarea Patriarhatului ortodox, criza împrăștiată cu teren pentru parohii era departe de a fi rezolvată. Mai mult, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a semnalat în mai multe rânduri că populația românească din părțile de nord ale Transilvaniei, care a făcut trecerea de la greco-catolicism la ortodoxie, este persecutată de către funcționarii uniți și catolici și exclusă în mod tendențios de la beneficiile reformei agrare [2].

În aprilie 1925, Sinodul Ordinar al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului convocat pentru a evalua realitățile religioasă-morale, culturale, fundamentale și financiare pentru anul 1924, a pus în discuție problema cauzelor profunde consemnate în jurisdicția acestei episcopii în privința împrăștiării. În temeiul Legii reformei agrare, parohiile ortodoxe din Eparhia Clujului erau îndreptățite să primească 14 394 jugăre; au fost împrăștiate cu doar 3617 jugăre și 60 stânjeni, așadar – cu doar 25%. Consistoriului eparhial i s-a cerut să intervină din nou la Ministerul Agriculturii pentru a soluționa greșelile de executare făcute în dauna intereselor Bisericii, la aplicarea reformei agrare. Pentru anul 1928, dintr-un total de 393 parohii și 112 filii jurisdicționate, Dieceza Clujului a pus 69 parohii în posesie cu o suprafață totală de 50 jugăre; 436 parohii și filii fiind împrăștiate cu suprafețe mai mici decât cele prevăzute; dintre acestea, 35 parohii matre și 71 filii nu aveau niciun fel de sesie parohială. Nici în anii următori situația agrară a parohiilor ortodoxe nu a fost rezolvată. De exemplu, în anul 1932, din totalul de cel puțin 15 000 jugăre, pe care Eparhia trebuia să le primească, suprafața totală a pământului dat parohiilor era de 6373 jugăre, 954 stânjeni; 251 parohii și filii n-au primit nimic, cota legală de 50 jugăre regăsindu-se doar în 89 parohii; în cursul anului 1936 suprafața împrăștiată a fost de 6923 jugăre, 955 stânjeni, constituind deci nici 50% din suprafața ce trebuia primită. În jurisdicția Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia și Sibiu au fost alcătuite statistici, întocmite pe baza împrăștiării parohiilor ortodoxe, statisticele acestora cadrând în aceeași notă pesimistă și de anacronică nedreptate. Parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei nu doar că n-au fost împrăștiate cu norma de 50 de jugăre cadastrale; din contra, multe au fost deposedate parțial sau total de pământul cu care au fost împrăștiate. Este cazul unor parohii ortodoxe din protopopiatele Brașov, Mediaș, Sighișoara. Studiile efectuate în arhiva din Sibiu demonstrează că în zona de jurisdicție a Mitropoliei sibiene ponderea suprafețelor deținute înainte de și după reforma agrară de către bisericile Romano-catolică, Reformată și cea Evanghelic-luterană, comparativ cu cea Ortodoxă, era net superioară. Reforma agrară, făcută sub auspiciile dispozițiilor de stat, nu a adus o echilibrare a suprafețelor de teren aflate în posesia diverselor culte din cuprinsul României Mari, discrepanțele în acest sens, cu toate corectivele de rigoare, păstrându-se pe toată perioada interbelică. Cu toate acestea, au existat, incontestabil, și beneficii. Ele s-au răsfrânt asupra parohiilor ortodoxe sărace, multe au fost înzestrate cu sesiuni parohiale, contribuind la bunăstarea preotului și a familiei lui. Privită din această postură, înființarea de noi sesiuni parohiale era benefică pentru întreaga latură economică a satului, în unele situații sacerdotul putând renunța la veniturile stolare. Din această perspectivă, preotul se erijează a fi nu doar un luminător al credincioșilor, dar și un îndrumător al vieții economice a țaranului, nu doar cu cuvântul, dar și cu fapta. În această „împreună lucrare”, poporul descoperea în preot nu doar pe păstorul bunurilor sufletești, dar și pe binefăcătorul și proniatorul său, care se îngrijea de creșterea bunăstării lui materiale [9].

Așadar, studiul demonstrează că, în conformitate cu Legea reformei agrare, statul român a promovat o politică de împrăștiare a BOR din Transilvania, politică benefică clerului ardelean. Însă, reforma nu a mulțumit nici pe departe eparhiile ortodoxe. Suprafețele de pământ primite de la stat au fost cu mult mai mici decât prevederile legale. Asta cu atât mai dureros, cu cât confesiunile minoritare aveau în posesie terenuri agricole mult mai întinse, ceea ce a însemnat și posibilități mai mari de a promova credința.

Bibliografie:

1. *Actele Sinodului ordinar al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, ținut la Cluj în anul 1922*. Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1923. 177 p.
2. Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, dosar III-78/1925, act. nr.4467 din 18 VII. 1925.
3. CIOBANU, V. ș.a. *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, vol. V. Sibiu: Tehno Media, 2010. 437 p.
4. *Istoria Românilor. Vol.VII. România întregită (1918-1940)*. București: Editura Enciclopedică, 2003. 856 p. ISBN 973-45-0381-2

5. LAPEDATU, A. *Statul și Biserica. Cuvântare rostită în Senat la 29 decembrie 1923 de Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor și Artelor, ca răspuns la interpelarea P.S. Episcop al Râmnicului Bartolomeu Stănescu asupra situației și trebuinței clerului și Bisericii Române*. București: Tipografia Cărilor Bisericești, 1924. 31 p.
6. MATEIU, I. *Politica bisericească a Statului românesc*. Sibiu: Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1931. 215 p.
7. *Protocolul Congresului Național Bisericesc al Mitropoliei Românilor Ortodocși din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Sesiunea ordinară din 1920. Sesiunea electorală din 1920. Sesiunea ordinară din 1921*. Sibiu: Edițiunea Mitropoliei, 1923. 271 p.
8. *Protocolul sinodului arhidiecezei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu. Sesiunile ordinare din anii 1918-1924 și cea extraordinară din 1919*. Sibiu, 1924. 604 p.
9. *Renașterea*, 1924, 10 februarie.
10. *Telegraful Român*, 1923, 14/27 noiembrie.
11. ȘANDRU, D. *Reforma agrară din 1921 în România*. București, 1975.

Prezentat la 31.05.2013